

Ἑλληνικὰ καὶ ἱστορικὴ ὀρθογραφία στὴν πλανητικὴ ἐποχὴ

Ἡ Ἄρτεμη εἶναι δώδεκα χρονῶν καὶ πάει στὴν πρώτη τάξη ἑνὸς δημοσίου Γυμνασίου στὰ νότια προάστια. Εἶναι παιδὶ μὲ ἔντονη ἐσωτερικὴ ζωὴ, ἀπὸ χωρισμένους γονεῖς μὲ ὑψηλὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο.

Τὶς προάλλες ἔφερε νὰ τοῦ δείξει τὸ «βιβλίον» ποὺ γράφει ἐδῶ καὶ κάτι μῆνες, ὅπως εἶπε. Ξεφύλλιζε μισοσκισμένα, μουτζουρωμένα χαρτάκια.

«Γιατί δὲν τὰ γράφεις στὸν ὑπολογιστή;», τὴ ρώτησα. «Θὰ εἶναι πιὸ εὐκόλο νὰ τὰ δουλέψεις καὶ νὰ τὰ διορθώσεις, μετὰ. Χρησιμοποιεῖς ὑπολογιστή, ἔτσι δὲν εἶναι;»

«Ναί, καλὰ, ξέρω, δὲν εἶναι αὐτό», εἶπε.

«Ἄλλὰ τί;», ἐπέμεινα.

«Ἄν τὰ γράψω στὸ κομπιούτερ, θὰ τὰ γράψω στὰ γκρίκλις.»

«Μπά, καὶ γιατί;», ρώτησα μὲ ἔνταση.

«Νά, δὲν ξέρω καλὴ ὀρθογραφία...»

«Ἐντάξει, θὰ μάθεις ὀρθογραφία καὶ θὰ τὰ διορθώσεις...», ἐπέμεινα πάλι.

«Μπάαα, τί χρειάζεται ἡ ὀρθογραφία, μήπως ἀλλάζει τὸ νόημα; Ἄλλωστε τοῦ ἔδωσες μιὰ καλὴ ἰδέα. Ἄν γράψω γκρίκλις, θὰ πάρουν τὸ βιβλίον μου ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου.»

Αὐτὸς ὁ αὐθεντικὸς διάλογος ἀντανακλᾷ μιὰ νέα πραγματικότητα, μιὰ παγκόσμια πραγματικότητα, ποὺ ἀλλάζει δραματικὰ τοὺς ὅρους μέσα στοὺς ὁποίους μεγαλώνει ἡ νέα γενιὰ τῶν Ἑλλήνων. Σίγουρα δὲν σκέφτονται ἔτσι ὅλα τὰ παιδιὰ (ἂν καὶ στὴν ἐκτίμησή του γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ «βιβλίου» του, τὸ κορίτσι συμπεριέλαβε μὲ ἄδολο τρόπο ὅλη τὴν σχολικὴ του κοινότητα), ἀλλὰ τὸ πράγμα πάει πρὸς τὰ κει, καὶ ἡ μικρὴ Ἄρτεμη ἐκφράζει μὲ τρόπο ἀναπάντεχα γιὰ μένα συνειδητὸ καὶ λογικῶς ὀργανωμένο αὐτὴ τὴν τάση.

Μὲ περισσὴ ἀφέλεια ὁ ἴδιος, πίστευα πὼς ἡ ἐπίδοση τῶν γκρίκλις εἶναι μιὰ ἐπιβράβευση τῆς ἡσσοнос προσπάθειας ποὺ ἐξοικονομεῖ μιὰ ἀπλὴ κίνηση ἐναλλαγῆς πληκτρολογίου σὺν μιὰ στάση ἀδιαφορίας ὡς πρὸς τὴ μορφὴ τῆς γραφόμενης γλώσσας σὲ ἀνεπίσημο περιβάλλον. Ἀλλὰ τὰ πράγματα εἶναι πολὺ πιὸ σοβαρά. Διότι, συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ, ἡ χρῆση τῶν γκρίκλις ἀπαλλάσσει αὐτομάτως τὸν χρήστη, ποὺ κατὰ τεκμήριο εἶναι φορέας τουλάχιστον τῆς ἐννεάχρονης ὑποχρεωτικῆς σχολικῆς παιδείας, ἀπὸ τὸ βάρος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν τήρηση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας.

Τὸ θέμα μου φυσικὰ δὲν εἶναι τὰ γκρίκλις, ἀλλὰ τὸ ἐν λόγῳ φαινόμενο μᾶς φέρνει στὴν καρδιά τοῦ ζητήματός μας, πὸν εἶναι ἡ ἱστορική ὀρθογραφία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ ἡ προοπτικὴ ἐπιβίωσής της ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὶς νέες τεχνολογίες οἱ ὁποῖες σηματοδοτοῦν καὶ σφραγίζουν τὴν πλανητικὴ μας ἐποχὴ. Ἀλλὰ δυστυχῶς γιὰ τὴν ἀνάδελφῃ ὑπερηφάνειά μας τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι ἀμιγῶς ἑλληνικό. Μιὰ ἀπλῆ περιήγηση σὲ ἔγκυρες διεθνεῖς ἱστοσελίδες μᾶς πληροφοροεῖ ὅτι ἀνάλογα συμβαίνουν καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες πὸν τὸ ἀλφάβητό τους δὲν εἶναι τὸ λατινικό. Στὶς χῶρες πὸν χρησιμοποιοῦν τὸ κυριλλικὸ ἀλφάβητο ἢ ἐκρωμανισμένη μορφή του ὀνομάζεται «translit», «volapuk» ἢ «latinitsa», σ' ἐκεῖνες δὲ πὸν γράφουν μὲ τὸ ἀραβικό, κατὰ παρόμοιο σχηματισμὸ μὲ τὰ δικά μας «greeklish», καλεῖται «arabish» ἢ «aralish».

Ὁ χρόνος καὶ οἱ αἰτίες ἐξάπλωσης ὅλων τους εἶναι κοινές: ἀνέκυψαν στὴν δεκαετία τοῦ '90 μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Διαδικτύου καὶ τῶν κινητῶν τηλεφῶνων, λόγῳ τῆς ἔλλειψης σχετικῶν προγραμμάτων πὸν νὰ ὑποστηρίζουν τὶς ἰθαγενεῖς γραφές τῶν χρηστῶν. Ἡ ἔνταση τοῦ φαινομένου μειώθηκε μὲ τὴν ἀνάπτυξη καὶ διάδοση τοῦ κατάλληλου λογισμικοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐξαφανίστηκε διόλου. Στὴν περίπτωση δὲ τοῦ κυριλλικοῦ ἀλφάβητου, ἡ ἀνεπίσημη υἱοθέτηση τῶν «latinitsa» πῆρε ἐπιπλέον τὴν ἀπρόοπτη τροπὴ τῆς ἐθνικῆς ἀποστασιοποίησης ἀπὸ τὸ ρωσικὸ κέντρο κάποιων πρώην Δημοκρατιῶν τῆς ΕΣΣΔ, π.χ. Ταταρστάν, Τσετσενία, Καρελία, καὶ ὡς ἀντίδραση στὸν νόμο πὸν ψηφίστηκε τὸ 2002, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο «Στὴ Ρωσικὴ Ὀμοσπονδία τὸ ἀλφάβητο τῆς ἐπίσημης γλώσσας τοῦ κράτους καὶ ἄλλων γλωσσῶν τῶν λαῶν τῆς Ὀμοσπονδίας διαμορφώνεται μὲ βάση τὴν κυριλλικὴ γραφή».

Εἰδικότερα στὴ Ρωσία τὴν ἴδια, οἱ σύγχρονες ἀντιπαραθέσεις τῶν δυτικῶν φίλων μὲ τοὺς παραδοσιακοὺς κάτι θὰ μᾶς θυμίσουν: Στὶς 17 Ἰανουαρίου 2011 ἡ φιλόλογος καὶ λεξικογράφος Λιλία Μουλλαγκαλιέβα γράφει σὲ ἄρθρο της πὸν μετέφρασε γιὰ χάρη μου ἡ φίλη καὶ συνεργάτις τοῦ περιοδικοῦ Εὐγενία Κριτσέφτσκαγια:

«Τὸ ζήτημα τῆς ἐκτόπισης τῆς κυριλλικῆς ἀπὸ τὴ λατινικὴ ἀλφάβητα εἶναι πολὺ ὀξύ, καὶ αὐτὸ καταδεικνύει τὸ γεγονός ὅτι στὶς χῶρες τῆς μεταβυζαντινῆς ἐπικράτειας (Ρωσία, Σερβία καὶ ἄλλες) ὑπάρχει μιὰ σειρὰ νόμων πὸν παγιώνουν τὸ καθεστῶς τοῦ κυριλλικοῦ ἀλφάβητου. [...] Ἀλλὰ [...] μέσα στὴ Ρωσία ἀρχίζουν νὰ ἀκούγονται οἱ φωνές ὑπὲρ τῆς λατινικῆς γραφῆς. Οἱ ὀπαδοί της ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἀρχαιότερη καὶ γι' αὐτὸ τελειότερη ἀπὸ τὴν κυριλλικὴ, καὶ σ' αὐτὴν πραγματοποιεῖται καλύτερα ἢ φωνητικὴ ἀρχή, ἢ ἀκριβῆς ἀντιστοιχία ἐνὸς γράμματος σὲ ἕναν ἦχο, καὶ τρίτον, ἡ λατινικὴ γραφή στὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποίησης καὶ τῶν ὑπολογιστῶν ἀνταποκρίνεται καλύτερα στὶς ἀπαιτήσεις τῆς προόδου καὶ ἐπιτρέπει στοὺς φορεῖς τῆς γλώσσας

νά ἔχουν πρόσβαση στις ἀξίες τῆς πολιτισμένης εὐρωπαϊκῆς κοινότητας, ἐνῶ ἡ κυριλλική “πάλιωσε”. Οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς τῆς ἀποψῆς εἶναι πολυάριθμοι τόσο ἀνάμεσα στοὺς πολιτικούς, ὅσο καὶ μεταξύ τῶν φιλολόγων. [...] Τὸ ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Ρωσίας Σ. Ἀρουτιούνοφ, δεινὸς “δυτικόφιλος”, σὲ μιὰ ἀπὸ τις συνεντεύξεις του ἰσχυρίζοταν, ὅτι [ἡ] Ρωσία, πρέπει νὰ προσανατολιζέται πλέον πρὸς τὴν Εὐρώπη, πρέπει νὰ ἀπαρνηθεῖ τὴν “ἀσιατικότητα” της, καὶ μιὰ ἀπὸ τις ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γι’ αὐτὸ εἶναι ἡ μετάβαση ὄλων τῶν λαῶν τῆς Ρωσίας στὴ λατινικὴ ἀλφάβητα. [...] Οἱ ἀντίπαλοι αὐτῆς τῆς ἀποψῆς, ἀντιθέτως, ὑπογραμμίζουν τὴν ἰδιαίτερη σημασία τῆς κυριλλικῆς γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ταυτότητας τῆς ρωσικῆς γλώσσας καὶ τοῦ συνόλου τῆς Ρωσίας γενικῶς. [...] Οἱ ὑπερασπιστὲς τῆς ἀλφαβητικῆς παγκοσμιοποίησης, θεωρεῖ ὁ [ἀκαδημαϊκὸς Ὁ.] Τρουμπασιόφ, ἀπειλοῦν νὰ καταβροχθίσουν ὅλη τὴ ρωσικὴ λογοτεχνία, ἀπὸ τὸν Νέστορα ἕως τὸν Πούσκιν καὶ πέρα, καὶ ὅλες αὐτὲς οἱ συζητήσεις περὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ λατινικοῦ ἀλφάβητου καὶ τῆς τελειότητάς του δὲν εἶναι παρὰ ἕνα ἀντιπολιτισμικὸς μῦθος. Ἡ ἐπίθεση τῆς λατινικῆς ἀλφάβητας κατὰ τῆς κυριλλικῆς εἶναι ἐπικίνδυνη, διότι ἡ λατινοποίηση συμβάλλει στὴν βαρβαροποίηση τῆς ρωσικῆς γλώσσας. [...] Οἱ καθαρὰ ρωσικὲς λέξεις διαβάζονται πολὺ καλύτερα στὴν κυριλλικὴ γραφὴ, ἢ λατινικὴ σκοτώνει τις ρίζες της. [...] Ὑπάρχει περίπτωση, μετὰ ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ἢ κυριλλικὴ νὰ μείνει μόνο ὡς τὸ ἀλφάβητο τῆς λογοτεχνικῆς γραφῆς, καὶ ταυτόχρονα νὰ ἐμφανιστοῦν ἔργα, γραμμένα μὲ “ζωντανή”, διαβαζόμενη λατινικὴ γραφὴ [...]

Ὅποιος δὲν βλέπει σ’ αὐτὴν τὴν τελευταία ἀποστροφή τὸ ἰσχυρὸ ἐνδεχόμενον νὰ μᾶς ἔλθει ἀπὸ τὸ ὄχι καὶ πολὺ μακρινὸ μέλλον τὸ «βιβλίον» στὰ γκρίκλις τῆς μικρῆς Ἄρτεμης, μᾶλλον εἶναι ἀθεράπευτα αἰθεροβάμων. Ὁ Ἄρης Ἀλεξάνδρου, τουλάχιστον σήμερα, τὴν ἔχει προλάβει μ’ ἕνα ἐπίσης λατινόγραφο παιδικό, *Ta Ksilopohara*, κατὰ μία τριακονταπενταετία!

Θὰ πρέπει ἐξ ἄλλου νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ σημερινὴ παρουσία σὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς ὑπολογιστὲς τῆς τεχνολογίας τῶν προγραμμάτων Unicode, πὺν ἐπιτρέπουν τὴν σχετικὰ ἄνετη γραφὴ καὶ ἀνάγνωση ἀπὸ ὁποιοδήποτε μέρος τοῦ κόσμου καὶ τῶν πλέον ἰδιαίτερων ἀλφάβητων, δὲν ἄλλαξε —τουλάχιστον ἀκόμη, καὶ εἰδικότερα σ’ ἐμᾶς— τὴν κατάσταση, μ’ ὅλες τις συναρπαστικὲς προοπτικὲς πὺν ἀνοίγει γιὰ τὴν διατήρηση τῆς πολιτιστικῆς φυσιολογίας κάθε λαοῦ. Αὐτὸ κατὰ τὴ γνώμη μου ὀφείλεται στὸ ὅτι περισσότερο ἀπὸ τις σπουδαῖες δυνατότητες τῆς ἴδιας τῆς τεχνολογίας, ἐκεῖνο πὺν καθορίζει ἀποφασιστικότερα τὴν

στάση τῶν ἀτόμων ὑποσυνειδήτως εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἰδεολογία τῆς τεχνολογίας, δηλαδή ὁ ἀπρόσωπος ἐργαλειακός της χαρακτήρας. Τὰ ἄτομα αὐτὰ κρίνουν ἐσφαλμένως ὡς ἀρχαϊκές τις μορφές τῶν οἰκείων τους γραφηματικῶν παραδόσεων, θεωρώντας ταυτόσημη τὴν χρήση τῶν προϊόντων τῆς σύγχρονης τεχνολογίας μὲ τὸν πραγματικὸ ἱστορικὸ ἐκσυγχρονισμό τους, ἂν καὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος προϋποθέτει μεγάλως τὴν κατανόηση καὶ τὸν προβληματισμὸ γιὰ τὴν ἴδια τὴν τεχνολογία καὶ τὰ προϊόντα της.

Τὸ 1930 στὸ περιοδικὸ *Πρωτοπορία* ὁ μαρξιστῆς διανοούμενος Γιάννης Σιδέρης ἔγραφε χαρακτηριστικά: «Τὴν ἡμέρα πού θὰ ἐπιβληθεῖ πιά τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο καὶ πού θὰ μπεῖ στὰ σχολεῖα, θὰ ἔχουμε προχωρήσει πολὺ καὶ θ' ἀποδειχτεῖ πῶς ἔχουν γκρεμιστεῖ ἕνα σωρὸ προλήψεις καὶ ἀμορφωσιές.»

Ὅσοι εἴμαστε στὸν χῶρο αὐτὸ ἐκπαιδευτικοὶ γνωρίζουμε καλὰ πῶς τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο εἶναι ἤδη ἐδῶ, στὰ σχολεῖα μας. Αὐτὸ ὅμως πού ἀστόχαστα παραγνωρίζουμε εἶναι πῶς αὐτὴ τὴ φορὰ τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο, ὡς φορέας τῆς φωνητικῆς γραφῆς, δὲν ἔρχεται ἀπὸ τὰ πάνω, ἀπὸ κάποια ὑποτιθέμενη προοδευτικὴ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ ἢ ἀπὸ τίς ἐλίτ τῶν διανοουμένων, τὸν κο Γληνὸ ἄς ποῦμε ἢ τὸν κο Φιλήντα, καὶ ἄλλες σοβαρὲς μορφές τοῦ πρώιμου διαφωτισμοῦ μας, πού ὑποστήριζαν τὴν κατάργηση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, ὅπως ὁ Γιάννης Βηλαράς ἢ ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας. Τώρα τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο ἔρχεται κατευθεῖαν ἀπὸ τὰ κάτω καὶ ἀπὸ τὴ νεολαία, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀνεπίσημη ἀκριβῶς χρήση παντοῦ, ἀπὸ τὰ κινητὰ ὡς τὸ διαδίκτυο, τοῦ δίνει τὴν οἰκειότητα καὶ τὸ ψυχικὸ προβάδισμα, τὴν ὅλη ψυχοπνευματικὴ ἐπένδυση μ' ἄλλα λόγια, τὴν ὁποία στερεῖται, ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς μαθητὲς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μεγάλη μερίδα ἐκπαιδευτικῶν, τὸ ἴδιο τὸ κουτσουρεμένο μὲ τὸ μονοτονικὸ ἐπίσημο καὶ γι' αὐτὸ “καταναγκαστικὸ” σύστημα τῆς σχολικῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας. Μιὰ τέτοια ψυχολογικῆς τάξεως διαφορὰ δὲν ἦταν πού ὀδήγησε σταδιακὰ στὴν πλήρη κατίσχυση τῆς κοινῆς ὀμιλούμενης ἀπέναντι στὴν γραπτὴ καθαρεύουσα;

Τί ἐλπίδες ἔχει λοιπὸν νὰ ἐπιζήσει τὸ ἐπίσημο σύστημα τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, ὅταν τὸ λατινὸ γράπτο μήνυμα πού στέλνω στὸ κορίτσι μου μὲ τὸ ἠλεκτρονικὸ ταχυδρομεῖο ἢ τὸ κινητὸ μετράει ὡς τρόπος γλωσσικῆς ἔκφρασης τῶν πιὸ κρίσιμων συναισθημάτων μου πολὺ περισσότερο ἀπὸ τίς ἀνούσιες σαχλαμάρες πού θὰ πρέπει νὰ γράψω τὴν ἐπομένη στὸ σχολεῖο;

Αὐτὴ, λοιπὸν, ἡ ἐκ τῶν κάτω ἀποδομητικὴ κίνηση τῆς γραπτῆς παράδοσης τῶν ἑλληνικῶν, ἡ ὁποία συνεπικουρεῖται ἀπὸ τὴν παρδαλὴ ἡμι-ἀγγλόφωνη εἰκόνα τῶν «free press», πραγματοποιεῖ — εἰς πείσμα

καὶ τῶν ὀπαδῶν τῆς τονικῆς ἀπλοποίησης ποὺ θὰ ἤθελαν τὰ πράγμα-
τα κάπως διαφορετικά — τὸ καθυστερημένο ραντεβού μὲ τὴν κατάργη-
ση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, λύνοντας διὰ τῆς φωνητικῆς γραφῆς, ἐκ
τοῦ ἀσφαλοῦς καὶ ἀκόπως στὴν πράξη τὸ ζήτημα.

Τὴν ἐξέλιξη αὐτὴ βεβαίως τὴν εἶχαν προαισθανθεῖ κάποιοι μὲ
μεγάλῃ ὅμως διορατικότητῃ καὶ ἐνάργεια ὕφους μᾶς τὴν προδιέγραψε
ἡ Σοφία Σκοπετέα, ὅταν συζητιόταν τὸ μονοτονικό, τὸ 1981: «Παραδε-
χόμενοι τὸ μονοτονικὸ ἔχουμε ἤδη κάνει τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν κατάρ-
γηση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας. Τὸ μονοτονικὸ ἀποδεικνύεται, ὑπερ-
θεματίζω, ἓνα ἀπλῶς μεταβατικὸ στάδιο ὡς τὴ πλήρη κατάργηση τῶν
τόνων. [...] Οἱ γηγενεῖς ὑπέρμαχοι τοῦ μονοτονικοῦ διστάζουν μέχρι
στιγμῆς νὰ παραδεχτοῦν ὅτι συνέπεια πρὸς τὶς ἀρχές τους θὰ σήμαινε,
μετὰ τὸ ἀτονικό, συνέπεια φυσικὴ (ὅταν ἡ βάση εἶναι “πὼς μὲ κανένα
τρόπο δὲν θὰ ἔπρεπε τὰ Ἑλληνόπουλα νὰ ταλαιπωροῦνται ἀδίκως”),
τὴν παραδοχὴ ἑνὸς καθαρὰ φωνητικοῦ ὀρθογραφικοῦ συστήματος, δη-
λαδὴ στὴν οὐσία διάλυση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέ-
θη [...].»

Αὐτὸ ποὺ κανένας ἀπὸ τοὺς συνομιλητὲς γιὰ τὸ γλωσσικὸ δὲν
μποροῦσε νὰ φανταστεῖ ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ, ἦταν ἡ ἐπικοινωνιακὴ ἔκρη-
ξη τῆς ἐπόμενης δεκαετίας ποὺ αὐξήσε κατακόρυφα τὴν ἀνάγνωση καὶ
τὴν γραφὴ — ποιὸς νὰ τὸ φανταζόταν ὅτι θὰ ξαναρχίζαμε ν’ ἀλληλο-
γραφοῦμε, ὅπως στὸν καιρὸ τῆς Μαρίας Πολυδούρη! Μιὰ ἔκρηξη τοῦ
αὐθόρμητου κι ἀπροσχεδίαστου γραπτοῦ λόγου ποὺ ἔγινε μὲ τὰ πιὸ
πρόχειρα ἐργαλεῖα τῆς στιγμῆς, τὰ κινητά... Γιὰ ποιά ἱστορικὴ ὀρθο-
γραφία νὰ μιλάμε τώρα!

Συνεπῶς, μήπως ἀντὶ νὰ θεωροῦμε πὼς τελειώσαμε μὲ τὸ γλωσσικὸ,
θὰ ἔπρεπε διδασκόμενοι ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν Ρώσων νὰ ξαναφέ-
ρουμε στὴ μέση τὸ ζήτημα τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας; Νὰ ξεκαθαρί-
σουμε στὸν ἑαυτὸ μας τί ἀκριβῶς θέλουμε, τί μποροῦμε καὶ πὼς θὰ τὸ
ὑπηρετήσουμε; Διότι, ἀσχέτως τοῦ τί λέμε ἐμεῖς, τοῦ πολυτονικοῦ ἢ τοῦ
μονοτονικοῦ, ἡ πραγματικότητῃ μᾶς χτυπάει ἤδη τὴν πόρτα ἀπαξιώ-
νωντας καὶ τοῖς πράγμασι διακωμωδώντας τὶς ἐκπαιδευτικὲς μᾶς φαν-
τασιώσεις...

Ἐμπιστεύομαι τὴν ἑλληνικὴ ἱστορικὴ ὀρθογραφία μὲ τὸ τρίτονο πολυ-
τονικὸ γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

Πρῶτον, διότι, ἀποτελεῖ μοναδικὸ ἱστορικὸ ὄργανο παιδείας καὶ
καλλιέργειας, ὄχι μόνον στενὰ ἐθνικῆς. Τί νὰ τὸ κάνω ἐγὼ τὸ ἐπιχείρη-
μα τῶν εἰσηγητῶν τοῦ μονοτονικοῦ ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς κλασσικῆς ἐπο-
χῆς δὲν χρησιμοποιοῦσαν τόνους στὴ γραφὴ τους, ὅταν ἔχω πίσω μου

μια αδιάλειπτη παράδοση χιλιετίας μικρογράμματης πολυτονικής γραφής, με διεθνή αναγνώριση και έπιρροή μέσω της αρχαιοελληνικής αναγέννησης, στην οποία γράφτηκαν υπέροχα και ποικίλα ελληνικά, και ή οποία αφομοιώθηκε όμαλά και όργανικά και από την συντριπτική πλειονότητα τών κειμένων του πιό καθαρού δημοτικισμού; Ποιό εκπαιδευτικό σύστημα καλλιεργημένου και με πολιτιστική αυτοπεποίθηση λαού με ιστορία όχι άπλως αιώνων αλλά χιλιετιών, θα ήταν τόσο άνόητο, ώστε να εγκαταλείψει ένα τόσο μοναδικό και σπουδαίο για τον πολιτισμό έργαλειό;

Έπειτα, ως τριαντάχρονος εκπαιδευτικός του δημόσιου σχολείου δεν καταδέχομαι να στερήσω από τα παιδιά του ελληνικού λαού αυτό το πολύτιμο μορφωτικό αγαθό, έπιταχύνοντας την έλευση μιās κοινωνίας όπου τα γραπτά ελληνικά θα είναι πολιτιστικό προνόμιο μιās πολύγλωσσης έλιτ διανοουμένων και πανεπιστημιακών και, από την άλλη, terra incognita για μιā μαζοποιημένη πιά νεολαία με κομμένες τις γραμμές γλωσσικής καλλιέργειας και επικοινωνίας με το παρελθόν, και με μειωμένες ή μηδενικές πνευματικές αντίστασεις.

Ο τρίτος λόγος είναι ειδικότερος, διόλου όμως γι' αυτό λιγότερος ουσιώδης και κρίσιμος. Την αξία της ιστορικής όρθογραφίας θα την κατανοήσουμε καλύτερα αν ρωτήσουμε την ομάδα εκείνη τών ανθρώπων που όδηγούν την γλώσσα στα όριά της: τους ποιητές. Πολλοί αισθάνονται και απολαμβάνουν την ποίηση, λίγοι όμως συνειδητοποιούν ότι το κρισιμότερο κομμάτι της γίνεται με συνεχείς γλωσσικές αποκλίσεις, διαφοροποιήσεις και παραβιάσεις. Ότι ο ποιητής έχει ζωτική ανάγκη, θα το έλεγα ζήτημα γι' αυτόν ζωής ή θανάτου, για ζωντανή συμπαρουσία όλου του ιστορικού αποθέματος της γλώσσας του, λεξικού, γραμματικού και συντακτικού, από το Μήνιν άειδε, θεά... ως και τα γκρίκλις της τελευταίας στιγμής, προκειμένου να πετύχει την δραστικότερη και μνημειακότερη μορφή ένορατικής κατανόησης του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος. Ότι δίχως την λόγια παράδοση και την ιστορική της όρθογραφία ποιητές σαν τον Κάλβο, τον Καβάφη, τον Καρυωτάκη, τον Έλύτη, τον Έγγονόπουλο, τον Έμπειρικό δεν θα λέγανε σχεδόν τίποτα, και ότι ακόμη κι αυτός ο απολαυστικότερος Μέντης Μπονστατζόγλου, ο άλησμόνητος Μπόστ, δεν θα υπήρχε χωρίς την καθαρευουσιάνικη κωμωδία με την ιστορική της όρθογραφία. Τί αποκλίσεις να σου πετύχει ο ποιητής με έργαλειό τή φωνητική ρομέηκη γλώσσα του Ίωάννη Βηλαρά; Ή με την λατινική γραφή που υπερασπιζόταν ο Γληνός όπου «δὲ θα μπορεῖ και θέλοντας κανεις νανορθογραφήσει»;

Για μένα ή ιστορική όρθογραφία έχει έπιπλέον ένα βαθύτερο παιδευτικό και πνευματικό νόημα. Διότι ακριβώς έπιτρέπει το λάθος, πράγμα που άπαγορεύει ή φωνητική όρθογραφία. Διατρέχοντας χιλιά-

δες γραπτὰ μαθητῶν, ιδίως στίς Γενικές Ἐξετάσεις καί στό μάθημα τῆς Ἐκθεσης, συνειδητοποίησα σταδιακά ὅτι ἡ ἀπόκλιση καί τὸ λάθος εἶναι τὸ πρόσωπο καί ὁ ἄνθρωπος. Μέσα ἀπὸ τὰ λάθη καί τὸ εἶδος τῶν λαθῶν διάβαζα στὰ σφραγισμένα τετράδια τῶν ὑποψηφίων ιστορίες φύλου, καταγωγῆς, οἰκογένειας καί σχολικοῦ περιβάλλοντος... Καί ταυτόχρονα ἔβλεπα στήν πλήρη ἀνάπτυξή της ὅλη τὴν κλίμακα τῶν γλωσσικῶν καί πνευματικῶν δεξιοτήτων, ἡ ὁποία διαπερνώντας τὴν ἀπρόσωπη μάζα τῶν γραπτῶν τοῦ 14-16, αὐτῶν ποὺ εἶχαν ἐπιμελῶς ἀφομοιώσει τὴ νόρμα, ὀδηγοῦσε στίς νοηματικές καί σπανιότερα ὑφολογικές ἐκλεπτύνσεις τῶν ἀρίστων. Ὅ,τι δηλαδή πολέμησε λυσσαλέα ἡ δημοκοπικὴ ιδεολογία τῆς ἀξιολογικῆς ἰσοπέδωσης ποὺ συσσώρευσε στίς σχολές ὑψηλῆς ζήτησης ὅλα τὰ γραπτὰ (πλὴν τῆς ἐκθεσης) τῶν ἐπιτυχόντων στὴ βαθμολογικὴ κλίμακα τοῦ 18 ὡς τὸ 20.

Ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία καί δίχως νὰ τὸ ἐπιδιώκει μᾶς θέτει διαρκῶς, καί ιδίως τὸν νέο ἄνθρωπο, μπροστὰ σὲ διλήμματα ἐπιλογῆς, σὲ διαρκῆ ἀνερώτηση περὶ τοῦ σωστοῦ ἢ λάθους, ὄχι στό ἠθικὸ ἢ μεταφυσικὸ ἐπίπεδο φυσικὰ ἀλλὰ στὴ σημασία ἀρχικῶς. Μᾶς ὀδηγεῖ στήν συνειδητοποίησι τῆς νόρμας καί τὴν ἀπόφαση μὲ τὸ ἀντίστοιχο κόστος σὲ ὕφος καί νόημα τῆς ἀποκλίσεως ἀπὸ αὐτή. Χωρὶς ἐπιλογή καί δυνατότητα λάθους δὲν ὑπάρχει πνευματικὴ ἐλευθερία καί ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία εἶναι τὸ διανυκτερεῦον σχολεῖο τῆς ἐπιλογῆς.

Ζοῦμε δύο αἰῶνες τώρα, καί ὄχι μόνο στὸν δυτικὸ κόσμον, τὴν πλήρη ἐκτύλιξη τοῦ διαφωτιστικοῦ ἰδανικοῦ τῆς καθολικῆς παιδείας, μὲ ὑποχρεωτικὴ γενικὴ ἐκπαίδευση δεκαετιῶν σὲ ἐντατικοποιημένο γραπτὸ περιβάλλον, μὲ ὑποχρεωτικὴ διδασκαλία ἐκλεπτυσμένων καί πολυπλοκῶν γλωσσῶν, ὅπως εἶναι αὐτὲς τῶν μαθηματικῶν, τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας καί τῶν ὑπολογιστικῶν συστημάτων, ὥστε ὅποιοδῆποτε ἐπιχείρημα περὶ δυσκολίας στήν ἀφομοίωση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, ἀκόμη καί μὲ τὸ πολυτονικὸ, νὰ ἀκούγεται ἐπιεικῶς γελοῖο.

Ἡ κατάργησι τοῦ πολυτονικοῦ ὑπῆρξε τὸ ἀτυχὲς γιὰ τὴν ἱστορία μας πάντρεμα ἑνὸς παλιοκαιρισμένου δημοτικισμοῦ μὲ τὴν λαϊκιστικὴ κεντροαριστερὴ ιδεολογία τῆς μεταπολίτευσις, τὴν ὁποία ἕνας ζωντανὸς διανοούμενος τῆς Ἀριστερᾶς, ὁ Ἄγγελος Ἐλεφάντης, περιέγραψε στό συγκεκριμένο ζήτημα μὲ ἀκρίβεια ὡς «ιδεολογία τῆς εὐκολίας».

Ἔχει νόημα τώρα ἕνας ἀγῶνας γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ πολυτονικοῦ; Ἡ ἀπάντησή μου εἶναι ὄχι κατὰ τρόπο αὐτοτελή, δηλαδή ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κύριον αἶτημα. Ἐξηγοῦμαι:

Ὅπως ἡ κατάργησι τοῦ πολυτονικοῦ ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ συμπτώματα τῆς πολυπλευρῆς ὑποχώρησις τοῦ ἀπαιτητικοῦ αἰτήματος γιὰ παιδεία στήν πράξι, ἔτσι ἡ πιθανὴ ἐπάνοδός του εἶναι συνδεδεμένη μὲ

τὸν ἀγῶνα γιὰ πραγματικὴ παιδεία μὲ πρόταση ζωῆς στὸ σύγχρονο κόσμο. Ἐὰν τὸ αἴτημα αὐτὸ περπατήσει, πιθανῶς θὰ περπατήσει καὶ τὸ πολυτονικό.

Μέχρι τώρα, ὡστόσο, ἡ ἰσχυρότερη προάσπιση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας προέρχεται ἀπὸ τοὺς χρήστες τοῦ πολυτονικοῦ. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι τὰ εὐάριθμα ἐκδοτικὰ σχήματα ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ πολυτονικὸ ἔχουν κατὰ κανόνα ὑψηλότερους ποιοτικὸς συντελεστὲς καὶ στὰ ὑπόλοιπα συμφραζόμενα τῆς ἐκδόσης. Οὔτε ὅτι μακρὰν τὸ ἀξιολογότερο κομμάτι τῆς ποίησής μας καὶ σήμερα προέρχεται ἀπὸ ποιητὲς ποὺ ἐκδίδουν τὰ βιβλία τους στὸ πολυτονικό.

Οὔτε, φυσικά, εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ χρήση τοῦ πολυτονικοῦ συνιστᾷ πνευματικὴ στάση καὶ συνειδητὴ ἐπιλογή, ἐνῶ ἡ χρήση τοῦ μονοτονικοῦ εἶναι ἀπλῶς γλωσσικὴ ἀδιαφορία καὶ ἄφημα στὴ ροὴ τῶν πραγμάτων. Νὰ μὴν παραλείψω ἐδῶ τὴν ἠχηρὴ ἐξαίρεση τοῦ ποιητῆ Νίκου Καρούζου ποὺ πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του προσχώρησε συνειδητὰ στὸ μονοτονικό.

Δὲν θὰ πρέπει ὅμως, προκειμένου νὰ ἔχουμε μιὰ ὀλοκληρωμένη εἰκόνα, νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι ἡ πρακτικὴ τοῦ πολυτονικοῦ εἶναι ὡς ἓνα βαθμὸ ἰδεολογικοποιημένη καὶ ὑπονομευμένη ἐκ τῶν ἔνδον.

Δὲν ἀναφέρομαι μόνο σὲ φαινόμενα σὰν ἐκεῖνα τοῦ ἱστορικοῦ ἀθηναϊκοῦ περιοδικοῦ ποὺ δὲν ἐπέτρεπε στοὺς συνεργάτες του νὰ κρίνουν βιβλία τυπωμένα στὸ μονοτονικό ἀπὸ τὶς στήλες του, ὅσο καλὰ καὶ νὰ ἦταν αὐτά. Φαινόμενο καθαρῶς ἀντιπνευματικὸ μιᾶς καὶ τὸ πνεῦμα ἐδῶ θυσιαζόταν στὴν κυριολεξία στὸ γράμμα.

Τὸ χειρότερο, καθὸ ἐπιμένον, εἶναι ὅτι τὸ μεγαλύτερο κομμάτι τῶν τυπωμένων κειμένων στὸ πολυτονικὸ συνιστᾷ πολυτονικὸ βιτρίνας. Διότι τὰ κείμενα τῶν περισσοτέρων καλλιεργημένων συντακτῶν τους, συγγραφέων ἢ μεταφραστῶν, ποὺ κατὰ τεκμήριο τοὺς ἀρέσει καὶ πάντως ἀποδέχονται τὸ πολυτονικό, γράφουν καὶ δίνουν τὰ κείμενά τους στὸ μονοτονικό, καὶ τὴν «βαρειά» δουλειὰ τοῦ πολυτονισμοῦ τὴν ἀφήνουν στὶς μηχανές. Αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὸ 80% τῆς ὕλης τοῦ περιοδικοῦ ποὺ ἐκδίδω, καὶ δὲν βλέπω γιατί δὲν θὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ ἄλλα σοβαρὰ περιοδικὰ καὶ ἐκδόσεις. Εἶναι μετρημένοι στὰ δάχτυλα οἱ φίλοι καὶ συνεργάτες μὲ τοὺς ὁποίους ἐπικοινωνῶ μὲ τὸ ἠλεκτρονικὸ ταχυδρομεῖο γράφοντας ἐκατέρωθεν ἀπευθείας στὸ πολυτονικό, ἂν καὶ δὲν ἔχω διστάσει νὰ χρησιμοποίησω τὰ γκρίκλις χάριν τῆς ἐπικοινωνίας, ὅταν δὲν γινόταν ἄλλιῶς. Ἔτσι ἀπὸ πνευματικὴ νωθρότητα τῶν ἰδίων τῶν συγγραφέων ποὺ ἀγαπᾶνε τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία μὲ τὸ πολυτονικό, χάνεται τὸ βίωμα τῆς γραφῆς του.

Νηρόν ὕδωρ μὴ εἶπης, ἀλλὰ πρόσφατον... Θέλω νὰ κλείσω μὲ τὶς σκέψεις μου γιὰ ἓνα σοβαρὸ θέμα ποὺ τοποθετεῖ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὸ πεδίο τῆς ἰδεολογίας τῆς ταυτότητας.

Συνιστᾶ μιὰ ἀκόμη ἱστορική μας ἀτυχία τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἐμᾶς ἀντιμετωπίζουν τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ὡς πρόβλημα καὶ ὄχι ὡς δυνατότητα καί, τώρα πιά, ὡς ἱστορική πολιτισμική πλουσιότητα καὶ παρακαταθήκη. Τί σοῖ πρόβλημα εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀντὶ νὰ φτωχαίνει τὴν γλώσσα τὴν πλουτίζει; Καὶ ὑπάρχει καλύτερο ἐπιχείρημα γιὰ τὴν πολιτισμική μας συνέχεια ἀπὸ τὸ ὅτι συζητᾶμε δύομισὶ χιλιάδες χρόνια τώρα γιὰ τὴν γλώσσα ποὺ μιᾶμε καὶ κυρίως γιὰ τὴ γλώσσα ποὺ γράφουμε; Ἴσως τὸ πρόβλημα νὰ μὴν εἶναι κἂν γλωσσικὸ ἀλλὰ ψυχολογικὸ, πὲς κοινωνιοψυχολογικὸ. Ἴσως ἡ πηγή του νὰ βρίσκεται στὸ ἄγχος ταυτότητας ποὺ βίωναν οἱ ἀττικιστὲς μπροστὰ στὴν ἀθρόα ἐξάπλωση τῆς Κοινῆς, μὲ τῆς ὁποίας τὰ λάθη καὶ τὶς ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴν ἀττική μιλήσαμε, ζήσαμε, μεγαλώσαμε, δεθήκαμε καὶ ἀνατραφήκαμε ψυχοπνευματικὰ ἐμεῖς οἱ ἰθαγενεῖς χρήστες τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας μέχρι σήμερα. Ἡ ἀδυναμία τῶν ἀττικιστῶν τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, καθὼς καὶ ἐκείνων τοῦ Βυζαντίου, νὰ προβοῦν σὲ γόνιμη ἐπικοινωνία μὲ τὴν Κοινή ἦταν κάτι ποὺ ἀθετοῦσε τὴν σπουδαιότερη πλευρὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κοσμοσυστήματος, τὴν ἐξαιρετικὴ ἱκανότητά του δηλαδὴ γιὰ πολιτισμικὲς συνθέσεις, κάποτε καὶ παγκόσμιας ἐμβέλειας. Τὸ ἴδιο ἄγχος ταυτότητας διαβλέπω καὶ στὴν ἄρνηση τῶν ἑλληνοκεντρικῶν νὰ δεχτοῦν ὅτι ὑπῆρξε ποτὲ ἑλληνοχριστιανικὴ σύνθεση καὶ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς.

Θέτω στὸν ἑαυτὸ μου ἓνα ἐρώτημα ποὺ γιὰ κάποιους μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι διόλου ρητορικό: ἄραγε εἶμαι λιγότερο Ἑλληνας ἂν γράψω τὸ ποίημά μου, ἢ γοῦν τὴ σύγχρονη προσευχή μου, στὸ μονοτονικό, ἂν κἀνω τὴν ἐρωτικὴ ἐξομολόγησή μου στὴ φωνητικὴ ὀρθογραφία ἢ τὰ γκρίκλις;

Σ' ἓνα τέτοιο ὑποτιθέμενο ἐρώτημα ἀπαντοῦσε, πρὶν διακόσια χρόνια, στὶς 13 Φεβρουαρίου 1812, ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας ὅταν ἔγραφε ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα στὸν πατέρα τοῦ Σπυριδῶνος Ζαμπέλιου, τὸν Ἰωάννη Ζαμπέλιο:

«Ἑλληνες ἦσαν οἱ Ἑλληνες καὶ πρὸ τῆς εὐρέσεως τοῦ η καὶ τοῦ ω. Ἑλληνες θέλουν εἶναι πάλιν, ὄχι ἂν τὰ φυλάξουν, χωρὶς νὰ τὰ χρειάζονται, ἀλλ' ἂν τὰ ἀπορρίψουν ὡς περιττά.» Γιὰ νὰ καταλήξει: «Ἴσως ἐπειράχθης ἀπὸ τὴν περὶ γλώσσης ταύτην μου γνώμην· ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἤμποροῦσα νὰ ἐλευθερώσω τὴν συνείδησίν μου ἀπὸ μέγα βᾶρος, ἐὰν ἔκρυπτα τὴν ἀλήθειαν· εἶμαι ἕτοιμος εἰς ὑπεράσπισίν της ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου.»

Εἶναι ἄραγε λιγότερο, ἢ ἀναξιότεροι, Ἕλληνες ἀπὸ μένα, πὺν γράφω καὶ ὑπερασπίζομαι τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία μὲ τὸ πολυτονικὸ, ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ὁ Γεώργιος Καλαρᾶς, ὁ Βηλαρᾶς, ὁ Γληνός, ὁ Γιαννίδης, ὁ Καρθαῖος, ὁ Φιλήντας, καὶ ὅσοι τοὺς ἀκολουθοῦν ἐξοβελίζοντες κάθε τόσο τὸ «η» καὶ τὸ «ω»;...

Αὐτὸ πὺν ξέρω γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου εἶναι ὅτι ὑπερασπίζομαι τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία ὄχι γιὰ νὰ εἶμαι περισσότερο ἢ καλύτερος Ἕλληνας, ἀλλὰ γιὰ νὰ πλουτίζω διαρκῶς, κρατώντας τὴν σὲ ἐγρήγορση, τὴν ψυχοπνευματικὴ μου ἐμπειρία καὶ καλλιέργεια, καὶ διὰ αὐτῆς νὰ εἶμαι λιγότερο εὐάλωτος, ὄχι τόσο καὶ μόνο ὡς ἔθνικὸ ὑποκείμενο, ἀλλὰ ὡς κριτικός, πολιτικός καὶ ἀνθρώπινος νοῦς, στὶς ὁμογενοποιητικὲς πολιτισμικὲς πρακτικὲς τοῦ καιροῦ μου.

Ἄκουγα τὶς προάλλες στὸ ραδιόφωνο τὸν Πασχάλη Κιτρομηλίδη, μὲ τί περίτεχνο τρόπο διέκρινε ἐν παρόδῳ ταυτότητες πρὶν καὶ μετὰ τὴν Ἐπανάσταση, ξεχωρίζοντας τοὺς Ρωμιούς μὲ τὶς πολλαπλὲς ταυτότητες ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τοῦ σύγχρονου ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἀναρωτιέμαι, λοιπόν, μήπως ὁ Ρωμιὸς μὲ τὶς πολλαπλὲς πολιτισμικὲς ταυτότητες, πὺν διῆλθε ἐπὶ δύο χιλιάδες χρόνια τρεῖς αὐτοκρατορίες, συνθέτοντας εὐρηματικὰ καὶ δημιουργικὰ ποικίλα πολιτισμικὰ στοιχεῖα, εἶναι αὐτὸς πὺν μᾶς ταιριάζει καλύτερα σήμερα; Αὐτὸς πὺν πρέπει νὰ μᾶς ἐμπνέει καὶ νὰ μᾶς καθοδηγεῖ στὸ κατώφλι τῆς Νέας Ἐποχῆς; Γιὰ ἕνα κόσμο-σκοπὸ μὲ ἰσοπολιτεία, ἀμοιβαία κατανόηση καὶ λαϊκὴ κυριαρχία τοῦ ὁποῖου ἰδανικὴ πρωτομορφὴ ὑπῆρξε ἡ Χάρτα τοῦ Ρήγα;

Γιάννης Πατίλης